

PROF. DR. İBRAHİM CANAN
KÜTÜB-İ SİTTE MUHTASARI
TERCÜME VE ŞERHİ (TERCÜME VE ŞERH KISMI)
AKÇAĞ YAYINLARI, ANKARA 1988 (II-XVIII Cilt)

Harun ÖZÇELİK*

Bu yazımızda, merhûm Prof. Dr. İbrahim Canan'ın *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte* adlı on sekiz ciltlik kıymetli eserini "Mukaddime" kısmı hariç olmak üzere tanıtmaya çalışacağız. Bu eserin üç farklı baskısı bulunduğu için öncelikle bu baskılar hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

I- ESERİN BASKILARI

A- Bu kitap, ilk olarak *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* adıyla Akçağ Yayınları tarafından 1988 yılında Ankara'da on sekiz cilt halinde basılmıştır. Bu baskıda Hadis Usûlü ve Tarihi ile ilgili bilgiler, *Mukaddime* başlığı altında başlayıp birinci cildin tamamını kapsar ve ikinci cildin 172. sahifesine kadar devam eder. İkinci cildin 173. sahifesinden on yedinci cildin sonuna kadar ise hadislerin tercüme ve şerhi yer almaktadır. On sekizinci cilt ise eserin fihristini oluşturmaktadır.

B- Bu eser, Akçağ Yayınları ve Zaman Gazetesi işbirliği ile Zaman Gazetesi tarafından okuyucularına hediye olarak verilmek üzere *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte* ismiyle ikinci defa Feza Gazetecilik tarafından on sekiz cilt olarak basılmıştır. Bu baskıda, ilk baskıda bulunan ve Hadis Usûlü ve Tarihi ile ilgili olan Mukaddime kısmı çıkarılarak sadece hadisler ve şerhleri kısmına yer verilmiştir. Bu baskıda, birinci ciltten başlayarak on yedinci cilt sonuna kadar hadisler ve onların açıklamalarına, on sekizinci ciltte ise ilk baskıda olduğu gibi eserin fihristine yer verilmiştir. Bu ve önceki baskı farklı yayınevleri tarafından yapıldığı için konular farklı cilt ve sayfalarda yer almaktadır. Örneğin İbn Mace'nin ziyadeleri birinci baskıda on altıncı cildin 481. sahifesinden başladığı halde, ikinci baskıda on altıncı cildin 453. sahifesinden başlamaktadır.

C- *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* ismi altında on sekiz cilt halinde neşredilmiş olan çalışmanın Mukaddime olarak hazırlanan kısmı, yaklaşık yüz yetmiş

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı.

sahife ihtisar edilerek, Akçağ Yayınları tarafından 1998 yılında Ankara'da 613 sahife olarak *Hadîs Usûlü ve Tarihi* ismiyle ayrı bir kitap olarak basılmıştır.

Bu ansiklopedik mahiyetteki kıymetli kitabın baskıları hakkındaki kısa açıklamamızdan sonra Mukaddime kısmı hariç olmak üzere eserin diğer özellikleri hakkında bilgi verelim:

II- ESERİN MUHTEVASI

Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte adlı eser, isminden de anlaşılacağı üzere hadis kitabıdır. Geçmişte telif edilen hadis kitaplarından Kütüb-i Sitte ve İmam Malik'in Muvatta', sahih hadisleri ihtiva etmeleri sebebiyle meşhur olmuşlardır. Zamanla bu kitaplarda yer alan hadislerin bir araya getirilerek (cemedilerek) okunup anlaşılmasını ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu maksatla h. VI. asırdan itibaren çeşitli eserler te'lif edilmiştir. İşte bunlardan biri de İbnu'l-Esîr el-Cezerî (606/1209)'nin *Câmiu'l-Usûl min Ehâdisi'r-Rasûl* adlı eseridir. *Câmiu'l-Usûl*, Buharî ve Müslim'in Sahih'leri, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünen'leri ile İmam Mâlik'in Muvatta'nda kayıtlı olan 33.132 hadisten, mükerrer hadisler çıkarılmak suretiyle 9523 hadisi kapsayacak şekilde te'lif edilmiştir. Bu eserde, altı kitaptaki hadisler bir araya getirilmiş, hadislerdeki müşkil kelimeler ve irab hususiyetleri ile ilgili uzun açıklamalar yapılmıştır. İbn Deybe eş-Şeybânî ise (944/1537) *Câmiu'l-Usûl*'ü ihtisar etmek suretiyle *Teysîru'l-Vusûl ilâ Câmi'il-Usûl min Ehâdisi'r-Rasûl* adlı eserini te'lif etmiştir. İbn Deybe, *Câmiu'l-Usûl*'de yer alan pek çok lügat ve irab açıklamalarını ve aynı hadisin farklı vecihleri olarak kaydedilen bir kısım rivayetleri değişik bir fıkıh ihtiva etmemesi sebebiyle eserine almamıştır. Bu sebeple *Teysîru'l-Vusûl*'da 5987 hadis bulunmaktadır.

Merhum Prof. Dr. İbrahim Canan, *Teysîru'l-Vusûl*'da yer alan hadislere, Sünen-i İbn Mâce'de yer aldığı halde *Teysîru'l-Vusûl*'da bulunmayan hadisleri de ilave edip onları tercüme ve şerh ederek *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte* adlı eserini meydana getirmiştir. *Teysîru'l-Vusûl*'da 5987 hadis bulunmaktadır. İbn Mâce'nin ziyadeleri yani İbn Mâce'nin Süneninde bulunduğu halde bu altı kitapta bulunmayan hadis sayısı ise 1351'dir. Böylece *Hadis Ansiklopedisi* adlı kitap, 7338 hadisi ve onların Türkçe'ye tercüme ve şerhlerini ihtiva etmiştir.

Bu eser, aslına uygun olarak fıkıhın ana konularına göre kitaplar/bölümler halinde tertip edilmiştir. Bu ana konular, tam olmasa bile büyük ölçüde Arap alfabesine göre sıralanmıştır. Mesela Mudarebe kitabı alfabetik sıraya göre 106.

sırada olması gerekirken 95. sırada yer almıştır. Bunun sebebi, bu kitabın aslı olan Teysîru'l-Vusûl'un orijinal tertibini bozmamaya özen gösterilmiş olmasıdır. En başta Kitâbu'l-Îmân (I, 27), en sonda ise Kitâbu'l-Yemîn (XVI, 211-248) bulunmaktadır. Hadis Ansiklopedisi adıyla tercüme edilen bu eserde, toplam olarak 169 *kitap/bölüm* bulunmaktadır. Bunların 130 adedi bu eserin aslı olan Teysîru'l-Vusûl'da, 39 adedi ise müellif tarafından ilave edilen İbn Mâce'nin Ziyâdeleri kısmında yer almaktadır. Bu kitap/bölmeler eserin cilt ve sahifelerine göre şöyle sıralanmaktadır:

- 1- İman ve İslam (I, 27-176)
- 2- Kur'ân ve Sünnete Sarılma (I, 177-222)
- 3- Kitâbu'l-Emânet (I, 223-256)
- 4- İtikâf (I, 258-266)
- 5- İhyâu'l-Mevât (I, 267-270)
- 6- Îlâ (I, 271-276)
- 7- İsim ve Künye (I, 277-318)
- 8- Kaplar (I, 319-326)
- 9- Ecel ve Emel (I, 327-334)
- 10- Birr (İyilik) (I, 335-420)
- 11- Bey (Alım-Satım) (I, 421-558)
- 12- Cimrilik (II, 37-48)
- 13- Bina (II, 49-95)
- 14- Tefsir (II, 96-III, 317)
- 15- Kur'an'ın Tilaveti ve Kıratı (III, 319-368)
- 16- Kur'an'ın Tertibi (III, 369-386)
- 17- Tevbe (III, 387-404)
- 18- Rüya Tabiri (III, 405-450)
- 19- İflas (III, 451-456)
- 20- Ölümü Temenni (III, 457-462)
- 21- Teşekkür (III, 463-468)
- 22- Cihad (III, 469- IV, 182)
- 23- Cidal ve Mirâ (IV, 183-192)
- 24- Hacc ve Umre (IV, 193- V, 128)
- 25- Hudûd (V, 129-262)
- 26- Hidâne (V, 263-272)

- 27- Hased (V, 273-280)
- 28- Hırs (V, 281-286)
- 29- Haya (V, 287-298)
- 30- Hulk (Huy) (V, 299-312)
- 31- Korku (V, 313-326)
- 32- Alemin Yaratılışı (V, 327-370)
- 33- Hilafet ve İmamet (V, 371-474)
- 34- Hul' (V, 475-478)
- 35- Dua (V, 479- VI, 138)
- 36- Diyetler (VI, 139-178)
- 37- Borç ve Ödeme Adabı (VI, 179-208)
- 38- Zebâih (Kesimler) (VI, 209-240)
- 39- Dünyanın ve Yeryüzündeki Bazı Yerlerin Zemmedilmesi (VI, 241-312)
- 40- Rıfk (VI, 313-320)
- 41- Rehin (VI, 321-328)
- 42- Riya (VI, 329-342)
- 43- Zekât (VI, 343-464)
- 44- Zühd ve Fakr (VI, 465-518)
- 45- Zinet (VI, 519-538)
- 46- Hidab (Saç Boyaması) (VI, 539- VII, 68)
- 47- Sehavet ve Kerem (VII, 69-84)
- 48- Sefer (Yolculuk) (VII, 85-132)
- 49- Müsabaka ve Atıcılık (VII, 133-166)
- 50- Sual (VII, 167-178)
- 51- Sihir ve Kehanet (VII, 179-200)
- 52- İçecekler (VII, 201-280)
- 53- Şirket (VII, 281-286)
- 54- Şiir (VII, 287-316)
- 55- Namaz (VII, 317- IX, 52)
- 56- Oruç (IX, 53-182)
- 57- Sabır (IX, 183-208)
- 58- Sıdk (Doğruluk) (IX, 209-224)
- 59- Sadaka ve Nafaka (IX, 225-266)

- 60- Sıla-i Rahm (IX, 267-274)
- 61- Sohbet (IX, 275-500)
- 62- Mehir (IX, 501-526)
- 63- Av (IX, 527-546)
- 64- Allah'ın Sıfatları (IX, 547- X, 12)
- 65- Misafirlik (Ziyafet) (X, 13-20)
- 66- Damân (X, 21-28)
- 67- Tahâret (X, 29-388)
- 68- Yiyecekler (X, 389-518)
- 69- Tıp ve Rukye (X, 519- XI, 144)
- 70- Talâk (Boşama) (XI, 145-204)
- 71- Uğursuzluk (XI, 205-216)
- 72- Zihar (XI, 217-228)
- 73- İlim (XI, 229-276)
- 74- Af ve Mağfiret (XI, 277-296)
- 75- Azad Etme, Müdebber Kılma ve Mükâtebe Yapma (XI, 297-342)
- 76- İddet ve İstibra (XI, 343-376)
- 77- Ariyet (XI, 377-384)
- 78- Umra ve Rukba (XI, 385-390)
- 79- Gazveler (XI, 391- XII, 98)
- 80- Kıskaçlık (XII, 99-104)
- 81- Gadab (Öfke) (XII, 105-112)
- 82- Gasb (XII, 113-116)
- 83- Gıybet ve Nemime (XII, 117-130)
- 84- Musiki ve Eğlenme (XII, 131-142)
- 85- Gadr (Vefasızlık) (XII, 143-154)
- 86- Fezâil (XII, 155-XIII, 113)
- 87- Ferâiz ve Mevâris (XIII, 113-164)
- 88- Fitneler, Hevalar ve İhtilaflar (XIII, 165-346)
- 89- Kader (XIII, 347-396)
- 90- Kanaat (XIII, 397-427)
- 91- Kaza (Dava) ve Hüküm (XIII, 428-484)
- 92- Katl (XIII, 485-520)
- 93- Kısas (XIII, 521-555)

- 94- Kasame (XIV, 7-16)
- 95- Mudarebe, XIV, 17-20)
- 96- Kıssalar (XIV, 21-64)
- 97- Kıyametle İlgili Meseleler (XIV, 65-294)
- 98- Kesb (Kazanç) (XIV, 295-360)
- 99- Yalan (XIV, 361-398)
- 100- Kibir ve Ucub (XIV, 399-416)
- 101- Kebair (XIV, 417-424)
- 102- Libas (Giyecekler) (XIV, 425-478)
- 103- Lukata (Buluntular) (XIV, 479-492)
- 104- Lian (XIV, 493-518)
- 105- Lakit (XIV, 519-522)
- 106- Oyun ve Eğlence (XIV, 523-530)
- 107- Lanetleme ve Sövme (XIV, 531-554)
- 108- Mev'izeler (XV, 7-28)
- 109- Müzaraa (XV, 29-42)
- 110- Medh (XV, 43-50)
- 111- Mizah ve Şakalaşma (XV, 51-58)
- 112- Ölüm (XV, 59-152)
- 113- Mescidler (XV, 153-182)
- 114- Peygamberler (XV, 183-342)
- 115- Nikâh (XV, 343-558)
- 116- Nezir (Adak) (XV, 559-584)
- 117- Niyet ve İhlas (XVI, 7-22)
- 118- Nasihat ve Meşveret (XVI, 23-82)
- 119- Uyuma ve Uyanma (XVI, 83-92)
- 120- Nifak (XVI, 93- 98)
- 121- Yıldızlar (XVI, 99-108)
- 122- Hicretler (XVI, 109-160)
- 123- Hediye (XVI, 161-174)
- 124- Hibe (XVI, 175-178)
- 125- Vasiyet (XVI, 179-192)
- 126- Vaad (XVI, 193-198)
- 127- Vekalet (XVI, 199-00)

- 128- Vakıf (XVI, 201-210)
- 129- Yemin (XVI, 211-248)
- 130- İlaveler (XVI, 249-452)

İbn Mâce'nin ziyade hadisleri ise 39 kitap/bölüm halinde tertip edilmiştir. Bu kitaplar/bölümler ise şunlardır:

- 1- Mukaddime (XVI, 457-476)
- 2- Ashabın Faziletleri (XVI, 477-526)
- 3- Taharet (XVI, 527-590)
- 4- Namaz (XVI, 591-594)
- 5- Ezan (XVI, 595-602)
- 6- Mescidler ve Cemaatlar (XVI, 603-614)
- 7- Namazı Eda ve Namazın Sünnetleri (XVI, 615- XVII, 104)
- 8- Cenaze (XVII, 105-154)
- 9- Oruç (XVII, 155-176)
- 10- Zekât (XVII, 177-186)
- 11- Nikâh (XVII, 187-226)
- 12- Talâk (XVII, 227-238)
- 13- Kefaretler (XVII, 239-246)
- 14- Ticaretler (XVII, 247-272)
- 15- Ahkâm (XVII, 273-288)
- 16- Hibeler (XVII, 289-292)
- 17- Sadakalar (XVII, 293-302)
- 18- Rehineler (XVII, 303-314)
- 19- Şuf'a (XVII, 315-318)
- 20- Lukata (XVII, 319-320)
- 21- Köle Azadı (XVII, 321-326)
- 22- Hudud (XVII, 327-340)
- 23- Diyetler (XVII, 341-352)
- 24- Vasiyetler (XVII, 353-356)
- 25- Feraiz (XVII, 357-362)
- 26- Cihad (XVII, 363-380)
- 27- Menasik (Hac ve Umre) (XVII, 381-408)
- 28- Kurbanlar (XVII, 409-414)

- 29- Zebaih (XVII, 415-418)
- 30- Av (XVII, 419-424)
- 31- Yiyecekler (XVII, 425-446)
- 32- İçecekler (XVII, 447-454)
- 33- Tıbb (XVII, 455-472)
- 34- Elbise (XVII, 473-484)
- 35- Edeb (XVII, 485-514)
- 36- Dua (XVII, 515-528)
- 37- Rüya Tabiri (XVII, 529-534)
- 38- Fitneler (XVII, 535-578)
- 39- Zühd (XVII, 579-644).

Bölümler genel olarak önce *Bab* sonra da *Fasıl* adıyla alt başlıklardan oluşmaktadır. Mesela Taharet bölümünün birinci babı “Suların Ahkâmı” başlığını taşır, dokuzuncu bab ise “Hayz Hakkında” şeklinde başlıklandırılmıştır. Hayz babının birinci faslı “Hayızlılarla İlgili Ahkâm”, ikinci faslı ise “İstihaze ve Nifas Hakkında” diye isimlendirilmiştir. (X, 29-388)

III- ESERİN DİL VE ÜSLÛBU

Teysîru'l-Vusûl adlı hadis kitabının tercüme ve şerhi niteliğindeki bu eserde, uyduruk kelimeler kullanılmaktan azami ölçüde kaçınılmış, açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Bununla birlikte çeşitli ilimlerde istilâh denilebilecek bazı hususi ve teknik kelimeler de kullanılmış fakat bunlar yer yer dipnotlarda açıklanmıştır. Mesela bir hadisin şerhinde İbn Hacer'in görüşü Türkçe'ye tercüme edilerek nakledilirken, onun kullandığı tahyîr kelimesi olduğu gibi ifade edildikten sonra dipnotta bu kelime hakkında şu açıklama yapılır: “*Tahyîr, bazı hadislerde geldiği üzere, Resûlullah'ın Rabbine dönme ve dünyada uzun müddet kalma hususunda muhayyer bırakılması, fakat O'nun dönmeyi tercihi hadisesidir.*”(XI, 9)

Eserdeki cümleler, takibi zor derecede bir uzunlukta ve gereksiz ölçüde kısa değildir. Aksine ikisinin arasında orta uzunluktadır. Ayrıca cümleler arasında bir tenasüp ve insicam vardır. Bu sebeple kitap, okuyucuyu kendine çekecek ve elinden bırakmasına engel olacak bir üsluba sahiptir.

Tercüme yapanların uyması gereken kurallardan biri hem metne sadık kalmak hem de tercümenin anlaşılır ve açık olmasını sağlamaktır. Bu oldukça zor bir iştir. Bu eserde hadisler Türkçe'ye tercüme edilirken ve hadisleri şerh esnasında faydalanılan

kaynaklardaki bilgiler nakledilirken, hem asla bağlı kalmaya ve hem de onların anlaşılır ve açık olmasına çalışılmıştır. Tercümenin anlaşılır olması için, ister istemez bazı hadislere aslında olmayan kelime ve ibareler eklenmiştir. Bu eklemeler önemli olduğu için parantez içerisinde gösterilerek dikkat çekilmiştir. Bunun daha iyi anlaşılması için bir hadisin tercümesini nakledeyim: “Hz. Peygamber (s.a.v.) hanımlarına yaklaşmamaya yemin etti (ilâ kararı verdi) ve (bal yemeyi de kendi kendine) haram etti. Böylece helal olan bir şeyi kendisine haram kılmıştı sonra keffâret karşılığında yeminini bozdu”. (I, 275)

IV- HADİSLERİN KAYNAĞININ GÖSTERİLMESİ

Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte adlı bu kitabın aslı olan Teysîru'l-Vusûl'da hadisler verildikten sonra, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî ve Muvatta'dan hangilerinde geçmiş iseler, “Bu hadisi, Buhârî rivayet etmiştir”, “Sahîhayn rivayet etmiştir”, “Beş kitap rivayet etmiştir” gibi bazı kısaltmalarla belirtilmiş fakat bu kitapların hangi bölümünde ve hangi babında tahrir edildiğine dair hiçbir bilgi verilmemiştir. İşte *Hadis Ansiklopedisi* adlı eserde, hadisler Arapça olarak nakledilip tercüme edildikten sonra onların zikredilen altı kitaptaki yerleri, Concordance diye meşhur olan el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâz'l-Hadîs'i'n-Nebevî adlı hadis miftahı kitabının esaslarına uygun şekilde belirtilmiştir. Şöyle ki;

Sahîh-i Buhârî hadisleri, *Buhârî, İmân 31* şeklinde (kitap/bölüm adı, bab numarası),

Sünen-i Ebî Dâvûd ve Sünen-i Tirmizî hadisleri, *Ebû Dâvûd, Zekât 4, (1582)* şeklinde (kitap/bölüm adı, bab numarası) ve ayrıca parantez içerisinde bu sünenler içerisindeki müteselsil numarası,

Sünen-i Nesâî hadisleri, *Nesâî, Zekât 72, (5, 82)* şeklinde (kitap/bölüm adı, bab numarası) ve parantez içerisinde cilt ve sahife numarası,

Sahîh-i Müslim hadisleri, *Müslim, Rada 38, (1459)* şeklinde (kitap/bölüm adı, bölüm içerisindeki hadis numarası) ve parantez içerisinde Sahîh-i Müslim içerisindeki müteselsil numarası,

Muvatta-ı Mâlik hadisleri ise, *Muvatta, İsti'zân 25 (2, 973)* şeklinde (kitap/bölüm adı, bölüm içerisindeki hadis numarası) ve parantez içerisinde cilt ve sahife numarası verilerek belirtilmiştir.

Bu eserin sonuna müellif tarafından eklenen İbn Mâce'de bulunup da bu altı kitapta bulunmayan 1351 hadisin Sünen-i İbn Mâce'de geçtiği yerler, hadislerin

tercümesinin hemen ardından zikredilmemiştir. Onların yeri, hadisten önce yer alan *Ahkâm Bölümü* gibi ifadelerle Sünendeki kitap/bölümü, daha sonraki *Rüşvet* gibi ifadelerle bu bölümlerin alt başlığı olan babı ve 2311 gibi hadisin başına konulan rakamlarla ise Sünendeki hadis numarası belirtilmiş olmaktadır.

Bu eserde tercüme ve şerh edilen hadislerin başında bulunan Arapça rakam, hadisin kitap/bölüm içerisinde kaçınıcı hadis olduğunu, diğer ikinci rakam ise hadisin bu eser içerisindeki müteselsil sırasını belirtir.

V- HADİSLERİ ŞERH ÖZELLİĞİ

Hadisleri şerhsiz okumanın mahzurları vardır. Çünkü hadislerin bir kısmı mensûhtur, yani hükmüyle amel edilmez, bazıları belli şartlar altında amele elverişlidir, bazıları ise mezhepten mezhebe farklı şekillerde yorumlanmışlardır. Bunları bilmeden her hadisin tercümesinden anlaşılana amel etmek yanlış olur. Bu sebeple bu eserde, hadisler metin olarak verilip tercüme edildikten sonra ihtiyaç duyulan, özellikle de fikhî hadisler başta olmak üzere anlaşılması zor olan, yanlış hükme gidilebilecek bütün hadisler açıklanmıştır. Açıklamalar esas olarak, geçmiş asırlarda yazılmış olan şerh kitaplarından halk için yeterli olabilecek miktarda özetlenerek alınmıştır. Mesela “*Bir peygamber’e, tezyin edilip süslenmiş bir eve girmek uygun olmaz*” hadisinin açıklama kısmında: Münker olan ziyafete katılmalı mı? başlığı altında: “Aliyyü'l-Kârî, Mirkat'da: “Münker olan davete icabet edilmeyeceği hususunda hadis sarihdir” der. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de: “Hadisten şu anlaşılmaktadır: “Bir evde münkerin varlığı, oraya girmeye manidir” şeklinde şarihlerin açıklamaları nakledilmiştir. (VII, 63)

Hadisler daha çok geçmiş şerhlerden alıntılar yapılarak açıklanmış ise de zaman zaman müellif, ayetler ve başka hadislerden yararlanarak kendine ait açıklamalarda da bulunmuştur. Mesela Benî İsrail'den iyi ve kötü amel işleyen iki kişinin akıbetinden bahseden hadisin açıklamasında: “Bu hadis, amele güvenmemek gereğinde canlı bir örnek sunmaktadır. Yapılan hayırlı amellere rağmen nasıl bir sonla karşılaşılacağını kimse bilemez...” dindikten sonra bir başka hadis delil getirilerek açıklamaya devam edilir. (XI, 291-292)

Müellif özellikle günümüz insanının belli başlı bazı meseleleri arasına girmiş olan mesken, çocuk terbiyesi, çevre sağlığı, çocuk hakları gibi dini ve sosyal meseleler ile ilgili hadisleri şerh ederken kendisinin daha önceki çalışmalarından iktibaslar yaparak geniş açıklamalarda bulunmuştur. Mesela temizlikle ilgili 3577.

hadisin açıklamasında “İslam’da Çevre Sağlığı” adlı kitabından dört sahifelik iktibasta bulunmuştur. (I, 364-370; VI, 442-443; X, 117-121)

Hadislerin şerh kısmında, hadisteki bir i’câzın gösterilmesi gibi bir ihtiyaç olmadıkça lügat ve irabla ilgili tahlillerin aktarılmasından genellikle kaçınılmıştır. Ancak hadislerin anlaşılmasında büyük faydası olan kelime tahlillerine çokça yer verilmiştir. Mesela “el-Acmâu Cübârun...” hadisi “Hayvan(ın sebep olduğu mağduriyet) hederdir...” şeklinde tercüme edildikten sonra açıklama kısmında Acmâ ve Cübar kelimelerinin anlamı hakkında geniş izahlar yapılır. (VI, 403)

Fıkıhla ilgili konularda Hanefî mezhebinin görüşleri esas alınmış ise de gerekli yerlerde başta Şafiî olmak üzere diğer mezhep imamlarının görüşleri de belirtilmiştir. Mesela “Hayvan (ın sebep olduğu mağduriyet) hederdir, kuyu (nun sebep olduğu mağduriyet) hederdir, maden (in sebep olduğu mağduriyet) hederdir, defineye humus (beşte bir nisbetinde zekât) vardır” hadisinin açıklama kısmında hayvanın verdiği zarar hususunda Hanefî, Hanbelî, Şafiî ve Malikî ve Zahirîlerin görüşleri nakledilir. (VI, 403)

Her hadis için olmasa bile gerekli görülen hadislere yeterli miktarda açıklama/şerh yapılmıştır. Bazen aynı konuyu işleyen birkaç hadis için, çoğunlukla hadislerin sonuncusunu müteakip, bazen de ilk veya ortadaki hadisten sonra tek bir açıklama konulmuştur. Mesela “Namazda Başka Şeylerle Meşguliyeti Terk” başlığı altında sıralanan altı hadis için, sonuncu hadisten sonra tek bir açıklama yapılmıştır. (VIII, 155-159)

Bazı hadislerin açıklamaları, hadis metni içerisinde iki parantez arasına konulan bir kısım kelime ve cümlelerden meydana gelmektedir ki, bunlar ya başka bir hadisten veya önceki alimlerin açıklamalarından alınmıştır. (VI, 221)

Bu eserde yer alan kitap/bölümlerin başında genellikle “Umûmî Açıklama” başlığı altında bazen kısa, bazen de birkaç sahife hacminde konuya hazırlık mahiyetinde bilgiler verilir. Mesela Zekât bölümünde hadislerin tercüme ve şerhine geçilmeden önce böyle bir başlık altında beş sahifelik bilgi zikredilmiştir (VI, 345-350). Bazen de kitap/bölümlerin alt başlıkları olan Bab ve Fasil’ların altında bu çeşit hazırlık bilgileri verilmiştir. (V, 229)

Hadislerin açıklamalarında güncel meselelerle ilgisinden dolayı bazen “Bazı Sorular ve Cevaplar” başlığı altında bilgiler verilmiş ve zaman zaman da “Mühim Not”, “Tenbih” “Dikkat” başlıkları altında açıklamalara devam edilmiştir. (V, 349-350, 353; X, 380-385)

Hadislerin rivayet farklılıklarına ve bu farklılıkların tevillerine de yer verilmiştir. Mesela, “Kalk buna yirmi ayet öğret, o senin hanımındır” hadisinin dokuz farklı rivayeti ve bu rivayet farklılıklarının nasıl cemedildiği/giderildiği zikredilmiştir. (IX, 507-508)

VI- ESERİN KAYNAKLARI

Hadis Ansiklopedisi adlı eserde, hadis, fıkıh, tefsir, kelâm, İslam tarihi, Arap dili ve belâgatı ve güncel bazı konuları içeren Türkçe eserler olmak üzere üç yüz on kaynaktan istifade edilmiştir. Müellif, bu eseri yazmadan önce telif etmiş olduğu “Hz. Peygamber’in Sünnetinde Terbiye”, “İslam’da Çevre Sağlığı”, “İslam’da Çocuk Hakları” gibi eserlerinden de yararlanmıştır. Bu sayı, eserdeki hadislerin şerhinde çok değerli bilgilerin verildiğini açıkça göstermektedir. Özellikle ilk şerh kitabı sayılan Hattâbî’nin *Meâlimü’s-Sünen*’inden başlayarak yirminci asır şerhlerinden sayılan Azîmâbâdî’nin *Avnu’l-Ma’bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd* adlı eserine varıncaya kadar Kütüb-ü Sitte’nin yirmi adet şerhinden faydalanılmıştır.

VII- ESERİN FİHRİSTİ

Bir eserden istifadeyi kolaylaştıran en önemli unsur onun bir fihristinin bulunmasıdır. İşte bu hususun öneminden dolayı eserin on sekizinci cildi, fihriste tahsis edilmiştir. Bu ciltte yedi farklı fihrist bulunmaktadır.

1- Mefhumlar (Konular) Fihristi (XVIII, 7-280): Bu fihrist, 601 sayfalık fihristler grubunun hemen hemen yarısını oluşturmaktadır. Hadislerde ve onların açıklamalarında yer alan konular, A’dan Z’ye kadar alfabetik olarak sıralanmış ve eserde geçtiği cilt ve sahife numaraları belirtilmiştir.

2- Lügatçe ve İstilahlar Fihristi (XVIII, 281-444): Eserde uyduruk kelimelerin kullanılmasından kaçınıldığı için okuyucuların garipseyecekleri kelimelerle karşılaşılacağı düşünülerek, kelimelerin kitapta kastedilen veya ona yakın manaları bu fihristte belirtilmiştir. Hadis ve diğer ilimlerde hususi/özel manada kullanılan kelime çoktur. Hadislerin şerhlerinde geçen bu istilahların manaları bilinmeden konunun anlaşılması zordur. Bu istilahlar, hadisleri şerh ederken ilk geçtiği yerde açıklanmış ise de her yerde tekrar tekrar açıklanması mümkün olmadığından dolayı onların manaları bu fihristte verilmiş, geçtiği cilt ve sahife numaraları kaydedilmiştir.

3- Makaleler Fihristi (XVIII, 445-449): Bu kısımda, hadislerin şerhi esnasında istifade edilen makalelerin eserde geçtiği sahifeler belirtilmektedir. Ancak bu fihristte, cilt numarası belirtilmemiş ve konular alfabetik sıralanmamıştır.

4- Şerhedilen Hadisler Fihristi (XVIII, 451-545): Bu kısımda, Teysîru'l-Vusûl'de geçen bütün hadisler ve İbn Mâce'den ilave edilen kavli hadislerin baş tarafları, fiilî hadislerin ise herhangi bir ibaresi Arapça olarak alınıp alfabetik olarak sıralanmış, eserdeki cilt ve sahife numaraları verilmiştir. Bu fihrist, eserden daha kolay istifade etmeyi sağlamıştır.

5- Şerhte Geçen Hadisler Fihristi (XVIII, 547-569): Bu kısımda, asıl hadis metinlerinin dışında, şerh esnasında kullanılan hadisler ve Arapça ibareler alfabetik olarak sıralanıp eserde yer aldığı cilt ve sahife numaraları verilmiştir.

6- Ayetler Fihristi (XVIII, 571-588): Bu kısımda, Arapça metinleri ile geçen ayetler, alfabetik olarak sıralanıp sûre ismi ve ayet numarası verildikten sonra kitapta hangi cilt ve sahifede bulunduğu belirtilmiştir.

7- Kaynaklar ve Kitaplar Fihristi (XVIII, 589-601): Bu fihristte, eserde ismi geçen kitaplar alfabetik olarak sıralanıp müelliflerinin ismi zikredildikten sonra onların eserde geçtiği yerler cilt ve sahife numaraları verilerek belirtilmiştir. Bu kitapların büyük bir kısmı şerh esnasında kaynak olarak kullanılmıştır.

İslam dininin ikinci kaynağı olan Hadis'in içeriğinden haberdar olmak, Hz. Peygamber'i daha iyi anlayabilmek, O'nun dini nasıl tebliğ ve beyan ettiğini anlamak ve O'nun ahlakıyla ahlaklanmak isteyen Müslümanların hadisleri okuması kaçınılmaz bir görevdir. Her asırda hadisleri okumak ve anlamak isteyen kimseler, onların şerh/açıklamalarının bulunduğu eserlere ihtiyaç duymuşlardır. İşte günümüzde de benzer hadislerin bir defa zikredildiği ve açıklamaların Türkçe olarak yapıldığı hadis kitaplarına da ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı hisseden merhum Prof. Dr. İbrahim Canan hocamız Teysîru'l-Vusûl adlı eserde bulunan hadislere İbn Mâce'nin Ziyade hadislerini de ekleyip onları tercüme ve şerh ederek meydana getirdiği *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte* adlı on sekiz ciltlik eseriyle günümüzdeki bu ihtiyacı büyük ölçüde karşılamıştır.

Hadisler, insan hayatının her safhasıyla ilgili bilgileri içermektedir. Bu sebeple Hadis Şerhi niteliğindeki bu eser, okuyucuların dinî bilgilerini artırmasına büyük katkı sağlayacaktır. Yüce Allah'ın merhumu bu kıymetli eseri sebebiyle, eserindeki son hadisin tercümesi ardından yaptığı "Cenab-ı Hak bizleri o varislerden eylesin" niyazına ulaştırmasını temenni ediyorum.